

תכבד העבודה על בני ישראל ואל ישעו בדברי שקר, והיינו שעד עכשיו היו פנויים בשבתות כדי לקרוא את המגילות אבל עכשיו גזר פרעה שעליהם לעבוד גם בשבתות ושוב לא היה להם פנאי להשתעשע עם המגילות, ולכן עכשיו אע"פ שמשה חזר אליהם והבטיח שהגאולה קרובה לבוא, מכל מקום מכיון שניטל מהם מקור נחמתם וחדות נפשם שוב לא יכלו לשמוע לו, מקוצר רוח ומעבודה קשה, ודו"ק.

ז', ט'. יהי לתנין.

עיינ במסורה [מ"ג ווארשא] שכתוב וז"ל: חד מן חד לישראל בסוף תיבותא עכ"ל. צ"ל חד מן ח' לישראל בסוף תיבותא, ועיי"ש.

ז', כ"ב. ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם וגו'.

על דבר השאלה מדוע בזמנינו חדלו המכשפים, גם השדים נעלמו, וכן הדיבוקים שספרו לנו אבותינו, וכן כל מיני החכמות הנעלמות היכן הם. נראה לי, דבאמת מה שסידר לנו השי"ת שיהיה זה לעומת זה, שאילו לא היה כן היתה הבחירה נטולה מאת בעלי השכל. הן אמת שכשהרצון מוליך את האדם אינו רואה אפילו דברים שכליים, אבל בכל זאת מוכרח הוא למצוא איזה מקום לטעות, וכמש"כ הרמב"ן להלן [י"ד פכ"א] שלפיכך הוצרך המקום בעת קריעת ים סוף לרוח קדים עזה כדי שיטעה פרעה ויאמר כי בקיעת הים היא על ידי הרוח ולא ע"פ נס ולכן גם הוא יכול לבוא [אל תוך הים], אבל

כשהיו נביאים והיו נותנים אותות ומופתים לקיים דברי ד', אילו לא היו כשפים שגם על ידיהם היה אפשר לעשות מופתים היתה הבחירה בטלה וכמו שעשה פרעה, ואף שאחר כך במכת כנים הודו החרטומים ואמרו אצבע אלקים היא, אמר פרעה בלבו שיתכן שהחרטמים בדו זאת מפני שלא רצו להודות שמשה גדול מהם בחכמת הכשוף, אבל האמת היא שהוא גדול מהם בחכמה זו.

ולפיכך כל זמן שהיתה נבואה היו מופתים נעשים על ידי כשפים, ואח"כ מכיון שהיו משתמשים בכת קול היו ג"כ כוחות נעלים תְּצַיִים רוחנים כמו שדים, וכשהיו בעלי מופת עדיין היו שדים שהיו מגלים רוחניות ממרכבה השחורה, משא"כ כשחדלו בעלי מופת נעשה הכל רק גשמיות בלבד ומעתה רק השכל והרצון נשפטים ונאבקים. ויתכן שלפיכך ארוז"ל [ספרי סוף זאת הברכה] לא קם בישראל כמשה עוד אבל בכבליים קם ואיזה זה בלעם בן בעור², מפני שתהיה הבחירה שקולה, לפיכך בימי משה הוצרכו לבלעם, ודו"ק כי זהו כלל גדול בהנהגה.

ולפיכך יוסף הצדיק, כשאמר לו פרעה [בראשית מ"א פט"ו]: שמעתי עליך תשמע חלום לפתור אותו, השיב לו "בלעדי", כלומר אין זו מחכמתי אלא אלקים יענה את שלום פרעה. וכן דניאל אמר לנבוכדנצר [דניאל ב' פכ"ז]: לא חכימין גו' יכלין להחוויה למלכא ברם איתי אלק בשמיא גלה רזין וגו'³, דלכאו' תקשי למה לו להציל חכמי בבל, והלא בלתי ספק שאותם החכמים

2. ועיינ בדברי רבינו ריש פרשת מטות מש"כ על דברי חז"ל אלו.

3. פי', שדניאל לימד זכות על חכמי בבל שאין הם יכולים לגלות לו את הסוד שדרש מהם ורק האלקים בשמים יכול לגלות לו.

ונזכרתי, שכשהייתי בקלם ראיתי שכתב הגר"א וסרמן זצ"ל בשם החפץ חיים זצ"ל שמעשה הדיבוק המפורסם שהיה בימיו מן הסתם יהיה האחרון, כי ככל שתקטן כח התורה והרוחניות כן תקטן כח הטומאה, עכת"ד. ובאמת אפשר שאפילו בימינו במקומות שנשארו יהודים חדורים באמונה ותמימים במעשיהם שאצלם יהיה גם לכח הטומאה כח נוסף, כי זה לעומת זה עשה אלקים, ודו"ק היטב.

ד', כ"ז. את כל גבלך בצפרדעים.

עיין מנחת שי שכתב וז"ל: הצפרדעים במסורת כל עניינא צד"י רפה במ"א דגש ותעל הצפרדע עכ"ל⁶. והנראה, דשם "צפרדע" הוא משפה זרה⁷, ובפרט לפי מה שכתבתי בחידושי לפרשת ויחי [מ"ח פ"ה] דתיבותיהם היו מצויים בהם אותיות פ"א עי"ן ורי"ש, האותיות העיקריות של תיבת "פרעה", והצד"י לא היה נדגש באותו הלשון, ולפיכך לא הדגישוהו אפילו לאחר ה"א הידיעה⁸, ורק צפרדע זה⁹ שאין זה שם השרץ אלא השרוץ, וזהו סגנון עברי וכמו

הם שאכלו קרצא בי יהודאי וסכנו את חנניה מישאל ועזריה, ולמה לו להצילם. אלא ודאי שכל גילוי ממרום החובה היתה לפרסם בין הגויים מפני שהכשוף והחכמה הם הם שנוצרו לחצוץ בין בני האדם וההשגחה האלקית, וכמש"כ בפרשת ואתחנן [ד' פ"ו]: כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו'.

ונראה⁴ שלפי זה נוכל ליישב את דעת הרמב"ם [בפיהמ"ש פ"ד מע"ז] הסוכר שאין לשדים שום אחיזה במציאות וכולם שקר הן, וכבר השיגו עליו הבאים אחריו דהרי רואים אנו בגמרא בהרבה מקומות סיפורים שלמים עם שדים, וא"כ מה יעשה הרמב"ם עם כל הני סוגיות⁵. ולפי מה שכתבתי אפשר שסוכר הרמב"ם דבזמן הגמרא, שהיו אמוראים שבכוחם היה להחיות מתים ולחולל נפלאות וכדומה, בהכרח הוכרחו גם לכוחות של השדים וכדומה, כי זה לעומת זה עשה אלקים, ואם כח הקדושה בתוקפו כמו כן כח הטומאה בתוקפו, ורק בימינו שגם הכוחות הרוחניים נעלמו ונמוגו, כמו כן שוב אין אחיזה במציאות לענין השדים, ודו"ק.

4. מכאן ועד סוף הענין הוא הוספה מפי השמועה.

5. עיין בביאור הגר"א יו"ד [סי' קע"ט] שכתב וז"ל: הרמב"ם כו' ולכן כתב שכשפים ושמות ולחשים ושדים וקמיעות הכל הוא שקר אבל כבר הכו אותו על קדקדו שהרי מצינו הרבה מעשיות בגמ' ע"פ שמות וכשפים וכו'.

6. פירוש, דתיבת "צפרדע" בכל מקום בא הצ' רפה, חוץ ממקום אחד [להלן ח' פ"ב]: ותעל הצפרדע ששם הוא דגוש. רבינו בא להסביר מדוע הוא רפה בכל מקום חוץ ממקום זה, דלפי הכלל שהאות הבאה אחר ה"א הידיעה [בפתח] היא מודגשת, א"כ גם כאן היה צריך להיות מודגש.

7. הכוונה שבמקור לקוח תיבה זו משפה אחרת, ואמנם בודאי מהאחר נכתבה בתורה שוב יש לה דין לשון הקודש. ועיין ראב"ע [בראשית ל"ט פכ"א] שכתב וז"ל: בית הסהר לא נודע אם הוא לשון הקודש או לשון מצרים וכו', והרי בהדיא שאפשר שישנן תיבות בתורה שמקורן משפה אחרת.

8. רבינו בחידושו לתנ"ך כתב כמה פעמים בענין זה של הדקדוק בתיבות משפות זרות, עיין במלכים ב' [פ"ז פ"ו], דברי הימים א' [ה' פכ"ו], ועיי"ש, אמנם בחידושו לתנ"ך [דניאל ג' פ"ה] הסתפק רבינו אם יסוד זה אמת, והיינו שהוכיח שם שאפילו בתיבה משפה אחרת נוהגין בה כלל ההברה של לשון הקודש, ונשאר בצ"ע.

9. כוונתו על "צפרדע" זה שהצ' מודגשת בו [להלן ח' פ"ב]: ותעל הצפרדע, ששם פירש"י וז"ל: ופשוטו י"ל